

KİTABXANA SƏRGİLƏRİNİN YARADILMA TEXNOLOGİYASI

Kəmalə Ənvər qızı Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,

Muzeşünaslıq və turizm kafedrası,

baş müəllimi

kamalamammad@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1144-5083>

Açar sözlər: *kitabxana, kitabxananın sərgiləri, kitabxana fondları, kitabxana reklamları, istifadəçi*

Ключевые слова: *библиотека, библиотечные выставки, библиотечные фонды, библиотечная реклама, пользователь*

Keywords: *library, library exhibitions, library collections, library advertising, user*

Xülasə: Məqalədə kitabxanalarda sərgi fəaliyyətinin təşkilinin nəzəri-metodoloji aspektləri araşdırılmış, sərgilərin ideya və konsepsiyasının işlənməsinə dair tövsiyələr verilmişdir. Müəllif həmçinin, sərgilərin yaradılma texnologiyası, sərgi üçün avadanlıq seçimi, sərginin bədii-texniki tərtibatı və s. məsələlərə də toxunmuşdur.

Резюме: В статье рассматриваются теоретические и методические аспекты организации выставочной деятельности в библиотеках, даются рекомендации по разработке идеи и концепции выставок. Автор также рассматривает технологию создания выставок, подбор оборудования для выставки, художественное и техническое оформление выставки и т.д. также затронуты вопросы.

Summary: The article examines theoretical and methodological aspects of organizing exhibition activities in libraries, and provides recommendations on developing the idea and concept of exhibitions. The author also examines the technology of creating exhibitions, selecting equipment for an exhibition, artistic and technical design of an exhibition, etc. The issues are also touched upon.

Giriş: İnformasiya cəmiyyətinin formalaşması, lokal-texnoloji və sosial-mədəni dəyişikliklər bir çox mədəni təsisatlar kimi kitabxanaların da qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Kitabxanalar informasiya cəmiyyətinin əsas elementi olaraq sənəd-informasiya tələbatçısı kontekstində vasitəçiyə çevrilir və bu prosesdə birbaşa iştirak edir. Bu da onun ənənəvi xidmət çərçivəsindən çıxaraq bəşəriyyətin inkişaf nəticələrinin ictimai istifadəsini təşkil edən iri kitabsaxlayıcısına və informasiya təminatçısına çevrilməsinə zəmin yaradır.

İnformasiya cəmiyyəti həmçinin müxtəlif üsul və vasitələrlə kitabxanaların müsbət imicinin formalaşdırılması və onun sosial-mədəni təsisat kimi mövqeyinin möhkəmləndirilməsi probleminin həllini zərurətə çevirir. Belə ki, bu gün bazar münasibətlərinin inkişaf etdiyi bir dövrdə bir çox sosial institutlar kimi kitabxanaların da imic məsələsi təsərrüfatlaşdırma subyektlərinin diqqət mərkəzindədir. İmic informasiya tələbatçıların kitabxanaya, onun göstərdiyi xidmət və məhsullara qarşı münasibətinin ən səmərəli idarəetmə üsulu, eyni zamanda kitabxananın strateji vəzifəsidir. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsində isə kitabxanaların sərgi fəaliyyəti xüsusi yer tutur.

Kitabxanaların sərgi fəaliyyəti onun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri, kitabxana kommunikasiyasının vacib elementidir. O kitabxananın yaradıcı potensialının inkişafına, onun mədəni dəyərlərinin formalaşmasına müsbət təsir edir.

ƏSAS HİSSƏ. Kitabxana sərgilərinin yaradılması texnologiyası metodoloji baxımdan mürəkkəb bir prosesdir və kitabxanaçıdan yüksək peşəkarlıq tələb edir. Sərgi fəaliyyəti plalaşdırma, işlənilmə, tərtibat, həyata keçirilmə və sərginin nəticələrinə yekun vurulması daxil olmaqla sərgilərin təşkili

üzrə fəaliyyətdir. Sərgi ilə bağlı vahid bir sistemin işlənməsi isə çox səviyyəli prinsipə və nəzəriyyəyə söykənir. [4, s.4.]

Bu iş həmçinin kitabxananın öz potensialından necə istifadə etməsi və ya etməyi planlaşdırmasından, onun kütlənin şüurunda bugünədək hansı obrazı yaratmasından, müxtəlif sosial qruplarla daimi qarşılıqlı əlaqələrindən və potensial istifadəçilərdən asılıdır.

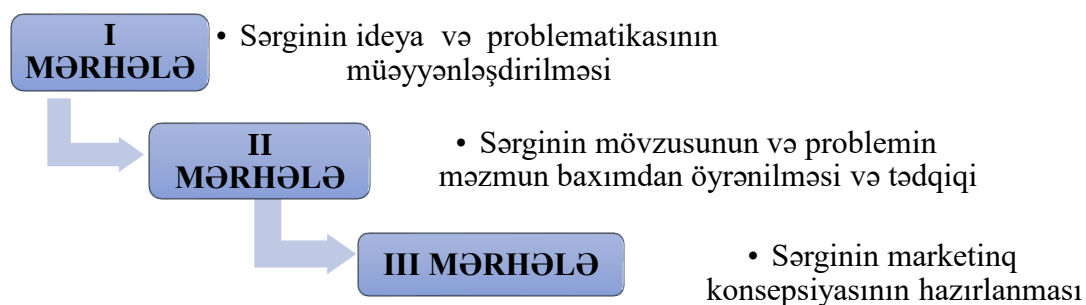
Kitabxana sərgiləri müasir kitabxanaların qarşısında bir neçə vacib vəzifələr qoyur:

1. Hər bir kitabxana informasiya texnologiyaları ilə yanaşı, interyer dizaynını da modernləşdirməli, onun müasir kitabxana-informasiya xidmətinin tələblərinə uyğun şəkildə rahat və ümumaçıq olmasını təmin etməlidir.

2. Kitabxananın sərgi fəaliyyətini yeni inkişaf səviyyəsinə yüksəltmək və sərgi ekspozisiyalarının keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə kitabxana kitabxanaçı kadrların fasiləsiz ixtisasartımı həyata keçirməli və bu istiqamətdə səylərini artırmalıdır.

3. Kitabxananın sərgi fəaliyyətinin yenilənməsi üçün kitabxana əlavə büdcədən kənar maliyyə vəsaitlərinin əldə olunması üzrə fəaliyyət planı işləyib hazırlamalı və onun həyata keçirilməsi üçün mümkün vasitələr tapmalıdır.

Kitabxana sərgilərinin yaradılma texnologiyası əsasən 3 əsas mərhələdən ibarətdir:

I MƏRHƏLƏ. Bu mərhələ sərginin ideya və problematikasının müəyyənləşdirilməsi mərhələsidir. Sərginin problematikasını kitabxananın əsas fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun gəlməli, aktual olmalı və istifadəçilərin informasiya tələbatına və ümumi maraqlarına cavab verməlidir. Bu məqsədlə də ilk növbədə sərginin mövzunu dəqiqləşdirmək, onu kitabxana rəhbərliyi və müvafiq strukturla razılaşdırmaq tələb olunur. Ümumiyyətlə, sərgini tip və növündən asılı olmayaraq bir elm və ya fəaliyyət sahəsi, bir nəşr növü, vahid tərtibat stili çərçivəsində deyil, əlaqəli şəkildə tərtib etmək daha məqsədəuyğun hesab edilir. Belə olduqda sərgi daha geniş kütlə cəlb edə və daha yaxşı təəssürat yarada bilər.

II MƏRHƏLƏ. İkinci mərhələdə sərginin mövzusunun məzmun və problem baxımından öyrənilməsi prosesi həyata keçirilir. İlk olaraq mövzu ilə bağlı metodiki tövsiyələr, bibliografik göstəricilər təhlil edilir. Kitabxananın İAA vasitəsilə digər mənbələr aşkara çıxarılır. Mövzu ilə əlaqədar digər kitabxanaların sənəd-informasiya fondlarının, şəxsi kitabxanaların, idarə, müəssisə və təşkilatların kitabxana fondlarının nəzərdən keçirilməsi də məqsədəuyğun hesab olunur. Bundan sonra aşkara çıxarılmış mənbələrin öyrənilməsi prosesi həyata keçirilir. Nəzərdə tutulmuş ardıcılığa uyğun olaraq sənədlərin seçimi və sistemləşdirilməsi aparılır.

Ümumiyyətlə, sərgi kitabxanaçının şəxsi mövqeyi üzərində qurulur. O kitabxanaçının yaradıcılıq fəaliyyətinin məhsuludur. Ona görə də, məzmunu kitabxanaçıya məlum olmayan və ya müəllif yanaşması aydın olmayan heç bir informasiya resursu-kitab, məqalə və ya digər material sərgidə əks etdirilməməlidir. Kitabxanaçı problemin sərginin müxtəlif bölmələrində əks oluna biləcək əsas aspektlərini müəyyənləşdirməlidir. Eyni zamanda, problemin məzmununu öyrənmək üçün xərclərə qənaət etmək və ya ayrı-ayrı proseslərə laqeyd qalmaq da olmaz. Əks halda, bu sərginin gedişatı zamanı xoşalməz halların baş verməsinə yol açar.

III MƏRHƏLƏ. Bu mərhələdə sərginin marketinq konsepsiyası-plan və prospekti hazırlanır. Sərginin təşkilinə dair sənədləşmənin aparılması və mövzu-ekspozisiya planının işlənilməsi də məhz bu mərhələyə aiddir. Sərginin marketinq konsepsiyası dedikdə sərgiyə kitabxanaçının ümumi baxış sistemi, sərginin məqsəd və vəzifələrini müəyyən edən və onun təşkili yollarını özündə əks etdirə bilən ideyalar kompleksi nəzərdə tutulur.

Sərginin yaxşı düşünülmüş və qurulmuş konsepsiyası üç əsas suala cavab verməlidir:

- nə barədə danışmaq vacibdir;
- materialı necə vermək lazımdır;
- sərginin məqsədli auditoriyası necədir?

Kitabxana sərgilərinin konsepsiyası sərgi fəaliyyətinin özünə ardıcıl yanaşma mərhələlərini görməyə, mövzu repertuarının formalaşdırılması problemlərini həll etməyə, kitabxana sərgilərinin düşünülmüş təşkilinə imkan verir [3, s.12].

Konsepsiya hazırlanarkən kitabxanaçı sərgi ekspozisiyası üçün lazım olan bütün informasiya resurslarını və materialları diqqətlə və düşünərək nəzərdən keçirtməli, seçməli, sərginin əsas ideya və obrazını, onun əks etdirə biləcək tərtibat vasitələri düşünməlidir. Bu zaman sərginin bütün elementlərinin öz dəqiq təyinatı olmalıdır. O nəzərdə tutulan təəssüratı yaratmalı və oxucunu kitabxanaçının fikrindəki yekun vəziyyətə gətirib çıxartmalıdır.

Ekspонат seçimi, montaj işlərinin aparılması, avadanlıqların, vitrin, stend, podium və altlıqların quraşdırılması və s. sərginin tərtibatında xüsusi yer tutur. Kitabxana vizual və audiovizual texniki vasitələrdən də diqqətlə istifadə etməlidir. Asma sistemlər bu baxımdan xüsusi yanaşma tələb edir. Onlardan daha çox fotosəkil, rəsm, açıqca, plakat və digər vərəqə tipli sənədlərin sərgilənməsində istifadə edilir.

Planlaşdırma mərhələləri zamanı sərgilərin təhlükəsizliyi də yüksək prioritet təşkil edir. Xüsusilə də sərgilərin xüsusi kolleksiyalar və ya digər dəyərli materiallar təqdim etdiyi zaman. Çox vaxt fiziki sərgilər də audiovizual materiallar kimi dinamik və qeyri-ənənəvi media və elementlər daxil edirlər [5, s.66].

Sərgilərin tərtibat məsələsi əvvəlcədən düşünülməli, tam və sadə olmalıdır. Vacib eksponatlar daha böyük formatda, illüstrativ materiallar isə şrift və ya rəng seçimi ilə önə çəkilməlidir. İri kitabxanalarda sərgilərin bədii-texniki tərtibatı üçün xüsusi eskiz hazırlanmalıdır. Kitab sərgilərinin tərtibatında həm də simmetriya gözlənilməlidir. Eyni zamanda sərgidə çap əsərlərinin, şəkillərin və lazımi mətnlərin yerləşdirilməsində müəyyən məna ifadə olunmalıdır. Sərgidə materialların düzülüşündə simmetriyadan danışılarkən qeyd olunmalıdır ki, burada nümayiş etdirilən kitabların ölçüsü, onların cildlərinin rəngi, şəkillərin məzmunu, qarşılıqlı münasibəti və s. nəzərə alınmalıdır [1, s.35].

Ümumiyyətlə, kitabxana sərgiləri ilə işin bu mərhələsində kitabxanaçı (və ya biblioqraf) sərgiyə olan oxucu marağını artırmaq və onun səmərəliliyini yüksəltmək məqsədilə müxtəlif biblioqrafik yanaşmalardan, məsələn biblioqrafik xülasələrdən və ya biblioqrafik söhbətlərdən də istifadə edə bilər. Bu metod sərginin ayrı-ayrı bölmələri arasında məntiqi əlaqə yaratmağa, eləcə də oxucuda kitaba həvəs yaratmaqla onu yeni informasiya ilə təmin etməyə imkan verir.

Hansı məkanda nümayiş etdiriləcəyindən asılı olmayaraq müasir kitabxana sərgiləri yaradıcılıq konsepsiyalarının rəngarəngliyini, müxtəlif müəllif baxışlarını və mövqelərini həmişəkindən daha çox nümayiş etdirir. Sərgi obrazının qurulması, spesifik dramaturgiyanın yaradılması, sərginin yeni ifadəli formalarının axtarışı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bu gün təqdirəlayiq haldır ki, respublika kitabxanalarının sərgi fəaliyyəti öz işini ənənə və innovasiyalarla vəhdətdə qurur və daim inkişafdadır. Bu baxımdan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının təcrübəsi daha çox diqqət cəlb edir. Kitabxana əməkdaşları tərəfindən hər il kitabxanada sənəd-informasiya fondlarının tam şəkildə məzmununu açə biləcək və daxil olan yeni informasiya resurslarına həsr edilən, tematik, informasiya və s. xarakterli onlarla sərgi təşkil olunur.

Xüsusilə də Vətən Müharibəsi dövründə və sonrakı illərdə vətənpərvərlik mövzusunda ənənəvi və virtual sərgilərin təşkili kitabxananın əsas prioritetlərindən biri olmuşdur.

Göründüyü kimi, sərgilərin kitabxana fəaliyyətindəki rolu və əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Bu gün sərgi fəaliyyətinə iştirakçıların informasiya, kommunikativ biliklər əldə etdiyi, layihə texnologiyasının öyrədildiyi, sosial tərəfdaşlığın qurulduğu və müəllimlə mədəniyyətinin yeniliklərinin əldə olunduğu tədris layihəsi kimi baxılır. O oxucuların cəlb olunmasına; yaradıcı və idraki fəaliyyətin aktivləşdirilməsinə; müasir ədəbiyyatın və müasir müəlliflərin yeniyetmələrin müəllimlə çevrəsində irəliləndirilməsinə; informasiya mədəniyyətinin formalaşmasına; kollektiv və fərdi fəaliyyətin idarə olunmasına dair yeniliklərin inkişafına və kitabxana kadrlarının fasiləsiz təhsilinə yönləndirilmişdir [2, s.14].

Bu imkanları nəzərə alaraq kitabxanalarda müxtəlif proqramların həyata keçirilməsində, konkret məzmun formaları və metodikaların işlənilməsində sərgi fəaliyyətindən aktiv istifadə etmək mümkündür. Sərgi fəaliyyəti həm də kitabxana auditoriyasının öyrənilməsinə, müxtəlif istifadəçi qrupuna differensial yanaşmada da istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat

1.Kitabxanalarda kütləvi tədbirlərin ənənəvi və yeni formaları: metodik vəsait /tərt. ed. N.Alısova; ixt. red. və bur. məs. K.Tahirov; red. X.İsmayılova; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.- Bakı, 2012. - 71 s. <https://www.anl.az/down/k-tedbirler.pdf>

2.Выставочная деятельность библиотек: методические рекомендации в помощь библиотекарям по оформлению и работы с книжными выставками /сост.: В.И.Жилевич. - Пинск, 2016. – 16с. <https://crbpinsk.brest.by/wp-content/uploads/2017/03/Vystavochnaya-deyatelnost-bibliotek-12032017.pdf>

3.Книжная выставка в современной библиотеке: основные требования и правила создания : методическое пособие / Иркут. обл. гос. универс. науч. б-ки им. И.И.Молчанова Сибирского; сост.: Н.А.Владимирова, Ю.Н.Потапова. – Иркутск : ИОГУНБ, 2020. – 46 с.

4.Новые задачи и возможности выставочной деятельности в современной библиотеке: методические рекомендации /сост. О.П.Коваленко; отв. за вып. Е.А.Левченко. – Ровеньки: МБУК «Центральная библиотека Ровеньского района», 2022. – 20 с.

5.*Jones-Edman G., Lewis J.C., Worrell-Johnson B. Keeping up with best practices: Library exhibitions at a university library in a small island developing state // Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues 29(1/2). – p.66.*